

SENÂÎ-Yİ GAZNEVÎ'NİN GAZELLERİNDE GEÇEN AYET VE HADİSLER*

*Verses and Hadiths which Take Part in the Ghazals of
Sana'i Ghaznavi*

Deniz ERÇAVUŞ**

Makale Geliş Tarihi: 19.08.2020

Makale Kabul Tarihi: 26.09.2020

Özet: VI./XII. yüzyılın tanınmış İranlı şairi ve Farsça tasavvufi mesnevi tarzının kurucusu Senâî-yi Gaznevî, Farsça gazelin kasideden ayrılıp ayrı bir nazım şekli haline dönüşmesindeki en önemli isimdir. Tasavvufi konulara gazelde yer veren ilk şair olan Senâî, gazellerinde dinî ve tasavvufi konuları işlerken sıkça ayet ve hadislere de yer vermiştir.

Ayet ve hadisler Fars edebiyatının beslendiği en önemli kaynaklardır. Klasik Fars şiiri incelendiğinde pek çok ayet ve hadis karşımıza çıkar, şairler sözlerini daha etkili kılmak için iktibas veya telmih yoluyla şiirlerinde ayet ve hadislerle sıkça yer vermişlerdir. Şairler, iktibas ayetin tamamı, yarısı veya ayete ima şeklinde kullanmışlardır. Bu çalışmada Fars şiirinin en büyük şairlerinden olan Senâî-yi Gaznevî'nin Kur'ân-ı Kerim ve hadis ilmine olan hâkimiyetini gözler önüne sermeyi amaçladık. Şairin gazelleri incelenerek içinde geçen ayet ve hadisler belirlenmiştir. Öncelikle belirlenen ayet ve hadislerin Arapçası ve anlamı verilmiş ardından da ayet ve hadislerin geçtikleri beyitler örnek olarak verilmiştir. Senâî, ayet ve hadisleri hem iktibas yoluyla hem de telmih yoluyla başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Senâî-yi Gaznevî, Gazeller, Ayet, Hadis, Kur'ân-ı Kerim

Verses and Hadiths which Take Part in the Ghazals of Sana'i Ghaznavi

Abstract: Sana'i Ghaznavi, a notable Persian poet of the sixth/twelfth century and the founder of the Persian masnavi sufi style, he is one of the most important figures in the conversion of Persian ghazal into a verse form from eulogium. Sana'i, who was the first person who included Sufi subjects in a ghazal, frequently gave verses and hadiths while dealing with religious and subjects in his ghazals.

Verses and hadiths are one of the most important sources of Persian literature. When classical Persian poetry is examined, we come across many verses and hadiths, poets frequently include verses and hadiths in their poems by using quotation or allusion to make their words more effective. Poets have used the quotation as the whole, half of the verse or as an allusion to the verse. In this study, we aimed to reveal the dominance of Sana'i Ghaznavi, who is one of the greatest poets of Persian poetry, over the science of the Quran and hadith. The verses and hadiths which mentioned in the poet's ghazals were determined. First of all, the Arabic and meaning of the verses and hadiths are given and then the couplets in which the verses and hadiths are mentioned are given as examples. Sana'i successfully used verses and hadiths both through quotations and allusion.

Keywords: Sana'i Ghaznavi, Ghazals, Verse, Hadith, Quran

* Bu makale yazarın "Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufi Açından İncelenmesi" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye, deniz.ercavus@atauni.edu.tr.

Giriş

İslam dininin yüce kitabı *Kur'ân-ı Kerîm*'den yapılan iktibaslar Fars edebiyatında önemli bir yer tutar. İktibas, *Kur'an* ve hadisten alınmış bir ibareyi cümleye yerleştirmek anlamına gelen edebî sanattır.¹ İktibasta ayet ya da hadis olduğunu belirtmeden sözün aynen ya da kısmen getirilmesi şarttır. Sözdün önce *Kur'ân-ı Kerîm* ve Hz. Peygamber'in ismi anılırsa veyahut ayet ve hadis kelimeleri ve benzeri cümleler sarf edilir ardından ayet ve hadise yer verilirse bu iktibas, sanat özelliğine sahip olmaz.²

Bütün fiil ve sözleriyle Müslümanlara her alanda yol gösteren Hz. Peygamber'e nispet edilen söz ve fillere ve O'nun tasvip ettiği şeylere bir terim olarak "hadîs" denilmiştir. Hadis âlimleri, Hz. Peygamber'in yaratılışıyla ilgili özelliklerini ve ahlâkî vasıflarını da hadisin kapsamı içine almışlardır. Bizzat Hz. Peygamber hadîs kelimesini kullanmıştır.³

Fars dilinin en büyük şairlerinden biri olan Senâî-yi Gaznevî, Fars şiirinin değişiminde, çeşitlilik ve yenilenmenin ortaya çıkışında etkili olmuş ve ondan sonra eserleri şairlerde güzel değişimlerin kaynağı olmuştur.⁴ Senâî, Farsça âşıkane gazele tasavvufi bir hava katmıştır. *Kur'ân* ve ayetlerden faydalanarak tasavvufî görüşünü dinle birleştirmiş ve tasavvufî meseleleri vahiy ve hadislerin yardımı ve aydınlatıcılığı ile açıklamıştır.⁵

Senâî-yi Gaznevî'nin şiiri, ahlaki, felsefi, dinî, kelim ilmiyle ilgili, tasavvufî, toplumsal, emir ve yasaklar ile ilgili zarif noktalar ve latif işaretlerle doludur. Fars edebiyatı şairleri *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen ayetleri hem lafzen hem manen beyitlerinde kullanmışlardır. Böylelikle şiirlerine anlam derinliği kazandırmışlardır. Senâî-yi Gaznevî de gazellerinde ayet ve hadisler yer vermiştir; kullandığı ayet ve hadisler onun dinî bilgisini gözler önüne serer.

Senâî'nin Divanı'nda kısmi iktibas yapılan ve telmihte bulunulan ayet ve hadisler rastlanmaktadır. Çalışmamızı hazırlarken esas aldığımız Senâî-yi Gaznevî'nin *Divân*'ının Pervîz Babâyî tarafından en seçkin nüshalardan yapılan neşrinde 435 gazel mevcuttur.⁶ Bu gazelleri inceleyerek içerisinde ayet ve hadis geçtiğini tespit ettiğimiz beyitleri örnek olarak vermiş bulunmaktayız. Beyitlere verilen dipnotlarda ilk sayı beytin geçtiği sayfa numarasını diğer sayı ise beytin sayfadaki sırasını göstermektedir.

¹ İsmail Durmuş, "İktibas", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 52.

² Veyis Değirmençay, *Fünûn-ı Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*, Aktif Yayınları, Ankara 2014, 113.

³ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 27.

⁴ Deniz Erçavuş, *Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufî Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2020, 48.

⁵ Ali Hüseyin Çerhârânî, "Tecellî-yi Kur'ân ve Nechû'l-belâğâ der Eşâr-i Senâî-yi Gaznevî", *Ettelâât*, 1399 hş.; <https://www.ettelaat.com/>, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

⁶ Erçavuş, *Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufî Açısından İncelenmesi*, 116.

1. Ayet ve Hadisler

1.1. Ayetler

• Bakara: 2/61-63

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنِ أَخَّرْتَنِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا قَالَ أَهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مُؤَفَّورًا

Hani, meleklerle, “Âdem’e secde edin” demiştik. İblîs’in dışında hepsi secde ettiler. İblîs, “Ben, çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim!” dedi. Ve ekledi: “Şu benden üstün kıldığına bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, az bir kısmı dışında, onun neslini peşime takacağım!” Allah şöyle buyurdu: “Git! Onlardan kim sana uyarırsa cezanız, eksiksiz bir ceza olarak cehennem olacaktır. Eksiksiz bir ceza!”⁷ Senâî, Kur’ân’da geçen bu olaya işaret etmiştir:

مرا زان چه که چونان گفتم ابليس

مرا زان چه که چونین کرد آدم

Bana ne “İblîs böyle dedi” diye?

Bana ne “Âdem böyle yaptı” diye.⁸

• Âl-i İmrân: 3/49

وَرَسُولًا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Onu İsrailoğulları’na elçi kılacak ve o şöyle diyecek: “Kuşkuya yer yok, işte size rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah’ın izni ile derhal kuş oluverir; yine Allah’ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.”⁹

Kur’ân’da İsâ Peygamberin hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme gibi olağanüstü özelliklere sahip olduğu anlatılır. Hz. İsâ, Elâzer adlı birinin ölümünden sonra kabrinin başına gidip nefesiyle onu diriltmiş, bu yüzden “Dem-i İsâ (Dem-i Mesiha): İsâ nefesi” tanımlaması kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰ Senâî de

⁷ Bakara: 2/61-63; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2090/61-63-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 14.08.2020.

⁸ Senâî-yi Gaznevî, *Dîvan-ı Ebu'l-Mecd Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî* (Tsh.: Muderris-i Razevî), İntişârât-î Senâî, Tahran 1388 hş, 441/2.

⁹ Âl-i İmrân: 3/49; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Âl-i-İmrân-suresi/342/49-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

¹⁰ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul 2017, 470.

buna hatırlatmada bulunmuş, sevgilinin dudağının tıpkı Hz. İsâ gibi ölüyü diriltebildiğini, sanki yakut ve mercanı yani dudakları arasında Hz. İsâ'nın nefesinin olduğunu dile getirmiştir. Bazen de sevgilinin gülüşünü ve dışlerini hayat bağışlaması yönüyle Hz. İsâ'nın nefesine benzetmiştir:

چون لعلتان بخندد هر عیسی و چرخى
دم عیسی ست پندارى میان لعل و مرجانش

İsâ gibi ölüyü diriltir o dudağıyla bir anda

*Sanırsın İsâ'nın nefesi vardır yakutu, mercanı arasında.*¹¹

• Âl-i İmrân: 3/92

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

*Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.*¹²

تنگ چشمان را ز تو گردی نخیزد تا بود
«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا» بر یاد تو

Açgözlülere senden bir toz (bile) kalkmaz

*“Harcamadıkça asla iyiliğe eremezsiniz” senin hatıranda oldukça.*¹³

• En'âm: 6/75-79, Bakara: 2/260

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ . فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْأَقْلِينَ . فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لِمَ يَهْدِينِ رَبِّي أَلاَ كُنتَ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ . فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ أِنِّي بَرِّيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ . إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلدِّينِ فَطَرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Aynı şekilde biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. “Rabbim budur” dedi. Yıldız batınca da “Batanları sevmem” dedi. Ayı doğarken görünce, “Rabbim budur” dedi. O da batınca, “Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce, “Rabbim budur; zira bu daha büyük” dedi. O da batınca dedi ki: “Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.” “Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”¹⁴

¹¹ Divan, 420/2.

¹² Âl-i İmrân: 3/92; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Âl-i%20İmrân-suresi/385/92-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

¹³ Divan, 481/10.

¹⁴ En'âm: 6/75-79; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/En'âm-suresi/864/75-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 06.08.2020.

İbrahim, Nemrud'dan korumak için ailesinin sakladığı mağaradan çıkar çıkmaz onlara “Benim Rabb'im kimdir?” diye sormuş, bunun üzerine “Rabb'in benim” diyen annesine “Senin Rabb'in kimdir?” diye sormuş. Annesi bu soruya “Babandır!” deyince “Babamın Rabb'i kimdir?” diye sormuş annesi de bu soruya “Nemrud” diye cevap vermiş. İbrahim de “Nemrud'un Rabb'i kimdir?” diye sorması üzerine annesi onu susturmuştur. İbrahim aynı soruları babasına da yönelmiş ve benzer cevaplar almıştır. İbrahim mağaradan çıktıktan sonra yeryüzünde gezen yaratıkları gördüğünde o hayvanların ne olduğunu babasına teker teker sormuş ve kendi kendine “Herhalde, şu yaratıkların, bir Rabb'i, olması gerekir!” diye düşünmüştür.¹⁵ İbrahim'in Rabb'ini bulmak için yeryüzünde olan her şeyi sorgular, onun bu sorgulaması Rabbi'ni bulduktan sonra da devam etmiştir:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولِمُ تُوْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قُلُوبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

İbrahim “Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, rabbi “Yoksa inanmıyor musun?” demişti. O “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye” cevabını verdi. Rabbi “Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir” buyurdu.¹⁶

Aşağıdaki beyitte geçen sorgulama hançeri ile İbrahim Peygamberin Allah'ı bulana kadar yeryüzünde olan her şeyi sorgulamasına hatırlatma vardır. Şair, nefsi de şehvet düşkününü bir koyuna benzetip tıpkı İbrahim'in yaptığı gibi Allah'a kurban edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir:

دشنهء تحقيق برداريم ابراهيم وار
گوسفند نفس شهوانی بدو قربان كنيم

Sorgulama hançerini aluruz İbrahim gibi
Şehvet düşkününü nefis koyununu O'na kurban ederiz.¹⁷

• En'âm: 6/96

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Sabahı aydınlatan O'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve bilge olan Allah'ın takdiridir.¹⁸

¹⁵ Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi* (19. Baskı) I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014, I, 145-147.

¹⁶ Bakara:2/260; <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/267/260-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

¹⁷ *Divan*, 434/17.

Senâî, gündüzü adaletin sembolü olarak geceyi de karanlık olması nedeniyle zulmün sembolü olarak kullanmış ve bu kelimeleri En'âm suresi 96. ayetten alıntı yaparak vermiştir:

«فَالِقِ الْاَصْبَاحِ» بر جانهای ما داد تو خواند

هین که وقت «جَاعِلِ اللَّيْلِ» آمد از بیداد تو

“Sabahu aydınlatandır” canlarımıza senin adaletini okudu

Aman “geceyi yaptı” vakti senin zulmünden dolayı geldi.¹⁹

• A'râf: 7/143

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي قَالَ رَبِّ انظُرْ إِلَيَّ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.”²⁰

Mûsâ Peygamber Tûr dağında Allah'ı görmek isteyerek «رب ارني» (Rabbim bana göster) demiştir. Senâî, ayetteki bu kısımdan ve de Allah'ın Hz. Mûsâ'ya verdiği yanıt «لن تراني» kısmından iktibasta bulunmuştur:

من چو موسی ماندهام اندر غم دیدار تو

هیچ دانی تا علاج «لن ترانی» چون کنم

Mûsâ gibi kalmışım seninle görüşme gamında

Hiç bilir misin nasıl yapayım “Len Terânî (Beni göremezsinin)” ilacını.²¹

راز «ارنی ربی» در سینه پدید آید

گر زخم زند ما را چشم تو به خواب اندر

“Erinî Rabbî (Bana göster Allah'im)”ın sırrı sinede ortaya çıkar

Eğer uykuda yaralarsa bizi senin gözün.²²

¹⁸ En'âm: 6/96; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/En'am-suresi/885/96-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

¹⁹ Divan, 481/13.

²⁰ A'râf: 7/143; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'raf-suresi/1097/143-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

²¹ Divan, 447/13.

²² Divan, 406/19.

• A'râf: 7/176, Kehf: 18/18

وَإِنَّ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبِعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلَهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

*Kendisine kanıtlarımızı verdiğimiz fakat onları bir kenara atan, bu yüzden şeytanın peşine düştüğü, nihayet azgınlardan olan kişinin haberini onlara anlat. Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı, hevesinin peşine düştü. İşte böylesinin hali, kovsan da bıraksan da hep dilini çıkarıp soluyan köpeğin haline benzer. Ayetlerimizi yalan sayan topluluğun durumu işte böyledir. Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşüneler.*²³

وَتَحْسِبُهُمْ آيِقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعَتْ عَلَيْهِمْ لَوْلِيْتٌ مِنْهُمْ فَرَارًا وَلَمُنِئْتٌ مِنْهُمْ رُغْبًا

*Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Eğer o insanları görseydin dönüp kaçırdın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.*²⁴

Şair, A'râf suresi 176. ayete ve Kehf suresi 18. ayete telmihte bulunmuştur. A'râf suresi 176. ayette Bel'am-ı Baurâ, dilini sarkıtan köpeğe benzetilmiştir:

به فردوس از چه طاعت شد سگ كهف
به دوزخ از چه عصیان رفت بلعم
تو گر هستی چو بلعم در عبادت
من آخر از سگی کمتر نیم هم

Hangi ibadetiyle cennete gitti Ashâb-ı Kehf'in köpeği

Hangi isyanıyla cehenneme gitti Bel'am.

Eğer ibadette Bel'am gibiysen

*Ben de daha az değilim bir köpektен.*²⁵

Yukarıdaki beyitte ismi geçen Bel'am-ı Baurâ ile ilgili İslam kaynaklarında farklı rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Mûsâ'nın, *Kur'ân-ı Kerîm*'de "cebbar bir kavim" şeklinde nitelendirilen bir toplulukla savaşmak için hazırlanması üzerine Bel'am'ın kavmi ona durumu anlatarak Hz. Mûsâ'nın etkisiz kılınması için dua etmesini isterler. Ancak Hz. Mûsâ'nın

²³ A'râf: 7/176; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'râf-suresi/1130/176-178-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 17.08.2020.

²⁴ Kehf: 18/18; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2158/18-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 17.08.2020.

²⁵ *Divan*, 441/7-8.

peygamberliğine inanan ve iyi bir mü'min olan Bel'am bu isteği reddeder ve Allah'ın kendisine Hz. Mûsâ'ya beddua konusunda izin vermediğini belirterek öteki isteklerini de geri çevirir. Ancak kavmi onu hediyelerle kandırıp beddua etmesini sağlar. Bunun üzerine Allah, bu bedduayı onun kavmine çevirir ve Allah tarafından bir ceza olmak üzere Bel'am'ın dili göğsüne doğru sarkar.²⁶

• Hûd: 11/37-44

وَأَوْحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئَسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تَخَاطِبْنِي فِي الدِّينِ ظَلَمُوا أَنَّهُمْ مُعْرِضُونَ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِبُهَا وَمَرْضِيهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ قَالَ سَأُوْبِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمَغْرِقِينَ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَلْقِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَىٰ الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Nûh'a vahyolundu ki: “Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası artık inanmayacak. Sakın onların yaptıklarına üzülme! Bizim gözetimimiz altında ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap, haktan sapanlar için bana başvuruda bulunma! Onlar boğulacaklar!” Nûh gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (günü gelecek) biz de sizinle öyle alay edeceğiz! Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını, sürekli azabın kimin başına geleceğini yakında göreceksiniz!” Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nûh'a dedik ki: “Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!” Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti. Nûh, “Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın. Şüphesiz ki rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir” dedi. Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, “Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!” diye seslendi. Oğlu, “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım” diye cevap verdi. Nûh dedi ki: “Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır” derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu. (Sonra) “Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!” denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî'nin üzerine oturdu; “Zalimlerin topunun canı cehenneme!” denildi.²⁷

²⁶ Ömer Faruk Harman, “Bel'am-ı Bâürâ”, *DİA*, İstanbul 1992, V, 389.

²⁷ Hûd: 11/37-44; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hûd-suresi/1517/44-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 04.08.2020.

Senâî, ayetlerde anlatılan bu olaya beyitlerinde telmihte bulunmuştur. Kula gelen belalar ne kadar artarsa kulun yakınlığı da o kadar artar diye inanılır.²⁸ Senâî de gelen her tür bela karşısında şaraba yani aslında Allah aşkına sığınmak gerektiğini söylemiş; bu bela tufanı karşısında insanı kurtuluşa erdirecek olan şarabı yani Allah aşkını Hz. Nûh'u tufandan kurtaran gemiye benzetmiştir. Hz. Nûh'un gemisini kurtuluş simgesi olarak kullanmıştır. Allah'a sınıldığında, O'nun yardımıyla bütün dünya sel altında kalıp yok olduğunda kurtulan Hz. Nûh gibi kurtuluşa erilebileceğini dile getirmiştir:

طوفان بلا از چپ و از راست برآمد

در باده گریزید که آن کشتی نوحست

Bela tufanı soldan ve sağdan geldi

*Şaraba sığın çünkü o Nûh'un gemisi.*²⁹

گر زانکه شوی ز نصرت حق

ماننده نوح در سفینه

Eğer Allah'ın yardımı ile

*Gemideki Nûh gibi olursan.*³⁰

• Yûsuf: 12/15-18

...فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ وَجَاءَ آبَاؤُهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذَّنْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ وَجَاءَ عَلِيٌّ قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ...

...Onu götürüp kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar. Biz de Yûsuf'a, "Kardeşlerinin bu yaptıklarını bir gün onlara, kendileri (senin kim olduğunun) farkına varmadan mutlaka haber vereceksin!" diye vahyettik. Akşam ağlayarak babalarına geldiler. "Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama biz doğru söyleyen kimseler olsak da sen bize inanmazsın" dediler. Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Yakub, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır" dedi...³¹

²⁸ Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü- Ferheng-i Istılahat ve Tabirat-i İrfanî* (1. Baskı) (Çev.: Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 67.

²⁹ *Divan*, 372/8.

³⁰ *Divan*, 493/1.

³¹ Yûsuf: 12/15-18; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Yûsuf-suresi/1611/15-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

Yakub Peygamberin, Hz. Yûsuf'a olan aşırı sevgisi diğer kardeşlerinin bu durumu kıskanıp onu bir kuyuya atmalarına neden olmuştur (Yûsuf: 12/9-10).³² Senâî-yi Gaznevî, *Kur'ân*'da anlatılan bu olaya telmihte bulunmuştur:

باد لطفت گر به دارالملک انسان بروزد
هر یکی را بر مثال یوسف چاهی کند

*Lütuf rüzgârın insanoğlunun başkentine doğru eserse
Her birini kuyudaki Yûsuf gibi yapar.*³³

Şair, *Kur'ân*'da Yûsuf Peygamberin başına gelenlerin anlatıldığı Yûsuf sure-si 18. ayette geçen «لی صبر جمیل» kısmından iktibasta bulunmuştur. İlk mısradaki “sabır benim için güzeldir diyerek iddia edersen” dedikten sonra diğer mısradaki da “hüzünler evinde figan ve ağlama başlanamaz” diyerek yine Yûsuf Peygamberin kayboluşu üzerine yıllarca oğlunun yokluğunda ağlayan ve ıstırap çeken Yakub Peygamberin bulunduğu beyt-i ehzân denilen eve³⁴ telmihte bulunmuştur:

ور همی دعوی کنی گویی که «لی صبر جمیل»
پس فغان و زاری اندر بیت احزان شرط نیست

*Eğer sürekli “Sabır benim için güzeldir” diyerek iddia edersen
Sonra hüzünler evinde figan ve ağlama şart değil.*³⁵

• Hicr: 15/36

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

*Ta hesap gününe kadar bu lânet senin tependen hiç ayrılmayacaktır.*³⁶

Allah, Hz. Âdem'in bedenini yaratıp ona ruh üfledikten sonra meleklerle, Âdem Peygamberin önünde secdeye kapanmalarını emretmiş, meleklerin hepsi secde ederken İblis Allah'ın buyruğuna karşı gelmiş ve Hz. Âdem'e secde etmemiştir. Allah'ın emrine isyanı nedeniyle cennetten kovulmuş ve hesap gününe kadar lanetlenmiştir.³⁷ Senâî, aşağıdaki beyitte bu ayete telmihte bulunmuştur:

میخواست تا نشانه لعنت کند مرا
کرد آنچه خواست آدم خاکی بهانه بود

³² Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 815; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, I, 272-277.

³³ *Divan*, 390/24.

³⁴ Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 186.

³⁵ *Divan*, 375/11.

³⁶ Hicr: 15/35; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1831/29-35-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

³⁷ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1831/29-35-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

Lanetin alameti yapmak istedi beni

İstediği şeyi yaptı, bahaneydi topraktan gelen Âdem.³⁸

• Kehf: 18/46

أَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha layıktır.³⁹

ای چون ملک گه سامری وی چون فلک گه ساحری

تا بر تو خوانم یک سری «الباقیات الصالحات»

Ey melek gibi bazen Sâmîrî olan ey felek gibi bazen sihir yapan olan

Sana okuyayım hemen (bir ayet) “Geriyeye kalacak olan salih amellerdir.”⁴⁰

• Tâhâ: 20/10-21

أَدْرَا نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدٍ عَلَى النَّارِ هُدًى فَلَمَّا آتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلُغْ نَعْلَكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى أَنَا آخُفِيهَا لِتَجْرِيَ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَى وَمَا تِلْكَ بِبَيْمِينِكَ يَا مُوسَى. قَالَ هِيَ عَصَائِي أَتَوَكَّلْتُ عَلَيْهَا وَأَهْشُ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِي فِيهَا مَرْبُ أُخْرَى قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى. قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى

Hani o bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: “Siz bekleyin, (şu uzakta) bir ateş bulunduğunu fark ettim; belki ondan size bir kor parçası getiririm veya ateşin başında bir kılavuz bulurum.” Onun yanına geldiğinde kendisine “ey Mûsâ!” diye seslendirildi. “İyi bil ki ben, evet yalnız ben senin rabbinim; artık pabuçlarını çıkar, çünkü şu anda kutsal vadide, Tuvâ’dasın. Ben seni seçtim, şimdi vahyedilecek olana kulak ver. Kuşkusuz ben, yalnız ben Allahım. Benden başka tanrı yoktur. O halde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namazı kıl.” “Onun vaktini herkesten gizlemiş olsam da, her bir kişinin yapıp ettiğinin karşılığını görmesi için kıyamet mutlaka gelecektir.” “Ona inanmayan ve kendi tutkularının peşinden gidenler sakın seni ona inanmaktan alıkoymasın, sonra sen de helâk olursun! Nedir o sağ elindeki, ey Mûsâ?” Dedi ki: “O benim asâmdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim, ona başkaca ihtiyaçlarım da var.” Allah buyurdu: “Onu yere at ey Mûsâ!” Hemen attı. Bir

³⁸ <https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghazal-sanaee/sh135/>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

³⁹ Kehf: 18/46; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Kehf-suresi/2185/45-46-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

⁴⁰ Divan, 354/12.

*de ne görsün, o akıp giden bir yılan oluvermiş! Allah, “Tut onu ve korkma, biz onu hemen eski haline döndüreceğiz” buyurdu.*⁴¹

Senâî, Hz. Mûsâ peygamberin Tuvâ vadisinde başına gelenlerin anlatıldığı Tâhâ suresine telmihen 14. ayetten «اناالله» (Ben Allah'ım) ifadesine yer vermiştir. Şair, Hz. Mûsâ'nın çölde «اناالله»'ı duymasına işaret ettikten sonra devamındaki ayetlerde anlatılan Allah'ın ona elindeki asayı yere atmasını söyledikten sonra asanın ejderhaya dönüşmesine de telmihte bulunmuştur:

چون «اناالله» در بیابان هدی بشنیده‌ای
پس هراسیدن ز چوبی همچو ثعبان شرط نیست

*Hidayet çölünde “Ene Allah (Ben Allah'ım)”ı duyduktan sonra
O halde ejderha gibi bir asadan korkmak düşünülemez.*⁴²

Senâî, yukarıda verilen Tâhâ suresinin 17-21. ayetlerinde anlatılan olaylara manen iktibasta bulunmuştur. Şair, Hz. Mûsâ'nın Firavun'un büyücülerinin yaptıkları karşısında korkup Allah'a sığınmasını hatırlatmış bu yüzden Mûsâ Peygamberin esasına giyâs esası yani sığınma isteme esası demiştir:

جادوی فرعونیان در جنبش آمد باز و نیست
در کف موسی عصایی الغیاث ای دوستان

*Firavunların büyüğü onun yanına geldi yine
Ama Mûsâ'nın elinde giyâs⁴³ esası yok ey dostlar.*⁴⁴

• Enbiyâ: 21/66-71

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئاً وَلَا يَضُرُّكُمْ . أَفَ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ . قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ . وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ . وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ

İbrâhim, “Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyen tanrılara mı tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız şeylere de yazıklar olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?” dedi. Putperestler, “Eğer bir şey yapacaksınız, yakın onu ve böylece tanrılarınıza yardım edin!” dediler. Biz de, “Ey ateş” dedik, “İbrâhim için serin ve zararsız ol!” Ona bir tuzak kurmak istediler; fakat

⁴¹ Tâhâ: 20/10-21; <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tâhâ-suresi/2357/9-24-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

⁴² *Divan*, 375/9.

⁴³ Sığınma isteme. Tanrı'nın sıfatlarından biri.

⁴⁴ *Divan*, 457/7.

*biz onları daha çok zarar eden taraf yaptık. Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık.*⁴⁵

Senâî, *Kur'ân-ı Kerîm*'de Enbiyâ suresi 66-71 ayetlerde İbrâhim Peygamber hakkında anlatılanlara işaret etmiştir. Hz. İbrâhim, Nemrud tarafından ateşe atılmış lakin Allah tarafından korunarak yanmamıştır. Şair, ilk mısradâ *Kur'ân*'da azgınlığıyla anılan ve lanetlenen Firavun'un ismini anmıştır. Firavun gibi aşağılık olmamak için örnek insan Hz. İbrâhim gibi olmak gerektiğini vurgulamıştır:

ور نخواهی تا چو فرعون لعین گردی تو خوار
پس چو ابراهیم پیغمبر قدم در نار زن

*Eğer istemezsen lanetli Firavun gibi aşağılık olmayı
O halde İbrâhim Peygamber gibi ateşte yürü.*⁴⁶

• **Neml: 27/12-13**

وَأَدْخُلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ فِي تَسْعِ آيَاتِ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Şimdi elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz olarak çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine git.” Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim oldular. Mucizelerimiz onların gözleri önüne serilince, “Bu, düpedüz bir sihirdir” dediler.⁴⁷

Senâî, *Kur'ân*'da geçen bu mucizeye işaret etmiş ve sevgilinin alnını parlaklık yönünden Hz. Mûsâ'nın eline benzetmiştir. Ayrıca şair, *yed-i beyzâ* ibaresini kullanmamış onun yerine *kef-i Mûsâ*'yı kullanmıştır:

افسون لب عيسى دارد به دهان اندر

برهان كف موسى دارد به جبين اندر

Îsâ'nın dudacağının büyüğü vardır ağızda

*Mûsâ'nın elinin kanıtı vardır alında.*⁴⁸

• **Neml: 27/17**

وَحَشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

*Bir zaman cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleyman'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu.*⁴⁹

⁴⁵ Enbiyâ: 21/66-71; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Enbiyâ-suresi/2549/66-70-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

⁴⁶ *Divan*, 466/14.

⁴⁷ Neml: 27/12-13; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Neml-suresi/3166/7-14-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

⁴⁸ *Divan*, 407/7.

Senâî, yukarıdaki ayette geçen “Süleyman’ın emrine cinlerin verilmesine” telmihte bulunmuştur. Sevgilinin yüzünün güneş gibi asıl ışık kaynağı olduğunu, elle yapılan bir mum olamayacağını söyleyip övmüş ardından da Süleyman’ın gölgesinde cinden hükümdar olamayacağını ifade etmiştir. Hükümdarlık Süleyman’a aittir, cin ise Allah’ın onun emrine verdiği bir varlıktır:

با مایهء جمالت ناید ز مهر شمعی

در سایهء سلیمان ناید ز دیو شاهی

*Senin yüzünün sermayesiyle olmaz mum gibi güneş
Süleyman’ın gölgesinde olmaz cinden hükümdar.⁵⁰*

• Sâffât: 37/99-111

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ . رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ . فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ . فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمِرُ سَبِّحْتَنِي أَنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ . فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ وَقَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ سَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

İbrâhim, “Ben rabbime gidiyorum” dedi, “O bana yol gösterecektir.” “Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!” Bunun üzerine kendisine akıllı ve edepli bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik. Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, “Yavrucuğum” dedi, “Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?” Dedi ki: “Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.” Her ikisi de (ilahi buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yattırınca, “Ey İbrâhim!” diye ona seslendik; “Tamam, rüyayı gerçekleştirmiş oldun.” İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Onun hakkında, “İbrahim’e selâm olsun!” ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandı.⁵¹

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan bilgiye göre Hacer ile İsmâil’i Mekke’nin bulunduğu yere bırakan ve kendisi Filistin’de yaşayan Hz. İbrâhim, ilk çocuğu koşar çağa gelince onu kurban etmekle imtihan edilmiştir.⁵² Şair, Hz. İbrâhim’in hem ateşe atılıp yanmamasına hem de *Kur’ân-ı Kerîm*’de Saffât suresinde anlatılan bu olaya işaret etmiş ve ayete telmihte bulunmuştur:

⁴⁹ Neml: 27/17; <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Neml-suresi/3176/17-30-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 12.08.2020.

⁵⁰ *Divan*, 512/21.

⁵¹ Sâffât: 37: 99-111; <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Sâffât-suresi/3882/94-100-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

⁵² Harman, “İbrâhim”, 270.

اگر خواهی که بر آتش نسوزی
 چو ابراهیم قربان از پسر کن
 Ateşte yanmamak istersen eğer
 Oğlunu kurban et İbrâhim gibi.⁵³

• Sâd: 38/30, Neml: 27/17

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ

*Biz Dâvûd'a Süleyman'ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü.*⁵⁴

Şair, Sâd suresi 30. ayetten iktibasta bulunmasının yanı sıra aşağıdaki beytin ilk mısraında yılan, kuş, cin ve yırtıcı hayvanı da anarak muhtemelen *Kur'ân*'da Neml suresi 17. ayette de belirtildiği gibi Allah'ın insan, cin, kuş ve başka yaratıkları onun emrine bir ordu olarak vermesine⁵⁵ de telmihte bulunmuştur:

چون ز مار و مرغ و دیو و دد بمانی باک نیست
 چون ز «نعم العبد» وامانی سلیمانی مکن
 Yılan, kuş, cin ve yırtıcı hayvanla kalınca korku olmaz
 “Ne güzel kuldu” dan geri kalınca Süleymanlık yapma.⁵⁶

• Mü'min: 40/16

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

*O gün onlar, Allah'a gizli kalan hiçbir şeyleri olmaksızın (kabirlerinden) çıkarlar. Bugün hükümranlık kimindir? Elbette tek ve mutlak hükümran olan Allah'ındır!*⁵⁷

Şair, Mü'min suresi 16. ayetin «لمن الملك» kısmını alıntılımıştır:

آنکو «لمن الملك» زند هم حسد آید
 او را ز خرابیات و علی‌الاه خرابیات
 “Hükümranlık kimindir?” diyen kimse
 Onu meyhaneden ve meyhanenin yüce ilahından kıskanır.⁵⁸

⁵³ *Divan*, 471/9.

⁵⁴ Sâd: 38/30; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Sâd-suresi/4000/30-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

⁵⁵ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Neml-suresi/3176/17-30-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

⁵⁶ *Divan*, 474/17.

⁵⁷ Mü'min: 40/16; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Mü'min-suresi/4149/16-18-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 17.08.2020.

⁵⁸ *Divan*, 370/22.

• **Kâf: 50/30**

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

*O gün cehenneme “Doldun mu?” diyeceğiz; cevap verecek: “Daha yok mu?”*⁵⁹

ای ساقی سمبدر در ده تو بادهء تر

زیرا صیوح ما را «هل من مزید» باید

Ey yasemin kokulu sâkî taze şarap ver

*Çünkü sabah şarabımıza “daha çok yok mu?” gerek.*⁶⁰

Senâî’ye göre sevgilinin elinden zehirli şerbet bile içse aşktan dolayı “daha çok yok mu” narası atar daha da içmek ister:

هزار شربت زهر ار ز دست او بخورم

ز عشق نعرهء «هل من مزید» برخیزد

Eğer onun elinden bin zehirli şerbet içersen

*Aşktan “daha çok yok mu” narası yükselir.*⁶¹

• **Necm: 53/19**

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ

*Gördünüz değil mi (âciz durumdaki) Lât’ı, Uzzâ’yı ve üçüncüsü olan diğeri-ni, Menât’ı?*⁶²

Senâî, aşağıdaki beyitte Necm suresi 19. ayette ismi geçen putlardan Lât ve Uzzâ’nın isimlerini anmıştır. Bunlar Cahiliye döneminde Arap toplumunun taptığı önde gelen putlardandır.⁶³

باز ار بگشتی عاجزی بنمای از لب معجزی

چون از عزی نبود عزی لا را بزین بر روی لات

Yine eğer öldürürsen bir âcizi mucize göster dudağınla

*Tanrıça Uzzâ güç vermez yüzünde La inancıyla olan kız kardeşi Lât’a vurmastı-na.*⁶⁴

• **Rahmân: 55/27**

وَيَبْفِي وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

⁵⁹ Kâf: 50/30; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Kâf-suresi/4646/16-35-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 17.08.2020.

⁶⁰ *Divan*, 396/18.

⁶¹ *Divan*, 387/22.

⁶² Necm: 53/19; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Necm-suresi/4803/19-30-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 17.08.2020.

⁶³ Şevket Yavuz, “Uzzâ”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 268.

⁶⁴ *Divan*, 354/9.

*Azamet ve kerem sahibi rabbinin zatı ise bâki kalır.*⁶⁵

Senâî, aşağıdaki iki beyitte Rahmân suresi 27. ayetten aynı alıntıya yer vermiştir. İki beyit bazı değişiklikler haricinde neredeyse tamamen hem mana olarak aynıdır hem de kullanılan kelimeler ortaktır:

حسن را بنیاد افگندی چنان محکم که هست

جز «و یقی وجه ربک» نقش را بنیاد کن

*Güzelliğin temelini öyle sağlam attın ki
“Rabbinin varlığı bakidir”den başkasının kökünü kazı.*⁶⁶

حسن را بنیاد افگندی چنان محکم که نیست

جز «و یقی وجه ربک» نقش بی بنیاد تو

*Güzelliğin temelini öyle sağlam attın ki
“Rabbinin varlığı bakidir”den başkası değildir senin temelsiz şeklin.*⁶⁷

• **Vâkıa: 56/22**

وَحُورٌ عِینٌ

*Güzel gözlü huriler*⁶⁸

Senâî, Kur’ân’da geçen bu tabire de şiirinde yer vermiştir:

تو آفت عقل و جان و دینی

تو رشک پری و حور عینی

Akıl, ruhun ve dinin afetisin sen

*Peri ve güzel gözlü hurilerin kıskançlığını sen.*⁶⁹

• **Nûh: 71/26**

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

*Nûh “Rabbim” dedi, “Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırak-
ma!”*⁷⁰

Hız. Nûh, peygamber olarak gönderildiği toplumun yanlış inanışlarını bırakıp doğru yola gelmeleri için tebliğ ve davet görevini sürekli yerine getirmeye

⁶⁵ Rahmân: 55/27; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Rahmân-suresi/4927/26-28-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 16.08.2020.

⁶⁶ *Divan*, 470/7.

⁶⁷ *Divan*, 481/7.

⁶⁸ Vâkıa: 56/22; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/V%C3%A2k%C4%B1a-suresi/4990/11-26-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

⁶⁹ <https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghazal-sanaee/sh426/>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

⁷⁰ Nûh: 71/26; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nûh-suresi/5445/26-27-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 10.08.2020.

devam etmiş olsa da çabaları sonuç vermemiş ve insanlar küfürlerini arttırmış devam etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Nûh, Allah'a onları helak etmesi için dua etmiştir.⁷¹ Şair, bu duruma telmihte bulunmuştur:

ور بود زحمتی ز ناجنسی

به نیازی دعای نوح کنیم

Soysuzluktan dolayı bir zahmet olursa

*Eğer sevgiliye Nûh'un duasını yapalım.*⁷²

• Naziât: 79/24

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى

“Ben sizin en yüce rabbinizim!” dedi.⁷³

Naziât suresi 24. ayette Hz. Mûsâ'nın Firavun'u dine daveti karşısında dediği «أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» den «رَبُّكُمْ» çıkarıldıktan sonra kalan kısmı «أَنَا الْإِلَهِ»، aşağıdaki beyitte yer almaktadır. Senâî, beyitte bu sözü söyleyen Firavun yerine onun veziri Hâmân'ın ismini vermiştir:

«رب ارنی» بر زبان راندن چو موسی روز شوق

پس به دل گفتن «أنا الا على» چو هامان شرط نیست

Mûsâ gibi şevk günü “Rabbim bana göster” demek

*Sonra Hâmân gibi gönülden “Ben en yüceyim” diye geçirmek şart değil.*⁷⁴

1.2. Hadisler

• Levlake levlak lema halaktul eflak

لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ

*Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.*⁷⁵

Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Tasavvufta sık sık kullanılan ve kutsi hadis olarak da rivayet edilen, “Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.” ifadesiy- le de bu husus anlatılır.⁷⁶

⁷¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, I, 92-93.

⁷² *Divan*, 434/14.

⁷³ Naziât: 79/24; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Naziât-suresi/5727/15-26-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

⁷⁴ *Divan*, 375/7.

⁷⁵ Ali Yıldırım, “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım” Hadis-i Kudsisinin Klasik Şiire Yansımaları”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 2018, 156.

⁷⁶ Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 180.

Dinî bakımdan sahihliği çok tartışılmış olan bu hadis diğer birçok klasik dönem şairinde de olduğu gibi Senâî'nin beyitlerinde de hem tam haliyle hem de kısmi iktibasla “levlâk” kısaltmasıyla geçmiştir:

با نقش تو گفته نقش بندت
«لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ إِلَّا فُلَاكَ»

Senin yaratılışınla söylenmiş kulunun yazısı
“Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım”.⁷⁷

Ayrıca Senâî hem yukarıda geçen hadisin «لَوْلَاكَ» kısmını iktibas etmiş hem de Hicr suresinin Lût peygamberden bahseden 72. ayetinden «لَعَمْرُكَ» kısmından iktibasta bulunmuştur. Ayet *Kur’ân*’da şöyle geçer:

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ

*(Ey resulüm!) Ömrüne and olsun ki onlar, sarhoş (sersem) halleriyle saçmalayıp duruyorlardı.*⁷⁸

ای نقش نگین تو «لَعَمْرُكَ»
وی خلعت خلقت تو «لَوْلَاكَ»

Ey senin yüzük kaşının yazısı “ömrüne and olsun”
*Ey yaratılış hediyen “sen olmasaydın”.*⁷⁹

İlahî güzelliğin ve bu güzelliğin işareti olan Hz. Peygamber’in simgesi olarak kabul edilen gülün, Hz. Peygamber’in yüzünün güzelliğini hatırlattığı, kabrinin “gül bahçesi” olduğu, insanlığa tebliğ ettiği *Kur’ân-ı Kerîm*’in de “gül tohumları saçan” bir kitap olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca gülün, ruhun gıdası olduğu bizatihi Hz. Peygamber’i ve Muhammedî hakikati temsil ettiğine ve gülün miraç gecesinde, onun terinden meydana geldiğine inanılmaktadır. Bununla ilgili merfu⁸⁰ olarak rivayet edilen birçok hadis vardır. Onlardan biri şu şekildedir.⁸¹

*“Semaya çıkarıldığımda yere terimden (damla) düştü ve ondan gül bitti. Her kim benim kokumu koklamak isterse, gülü koklasın”*⁸²

Muhammed ve Ahmed, Peygamber Efendimizin en meşhur isimlerindedir. *Kur’ân-ı Kerîm*’de bir defa geçen Ahmed ismi, İncil’de anlatılmıştır. *Kur’ân*’da Saff suresinin 6. ayetinde Hz. İsmâ’nın kendisinden sonra Ahmed isimli bir

⁷⁷ *Divan*, 428/12.

⁷⁸ Hicr: 15/72; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hicr-suresi/1869/67-72-ayet-tefsiri>, Erişim Tarihi: 18.08.2020.

⁷⁹ *Divan*, 428/10.

⁸⁰ Peygamber’e izâfe ederek rivâyet ettikleri hadise denir.

⁸¹ Yusuf Açıkkel, “Hz. Peygamber-Gül İlişkisi ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (30), 2018, 74.

⁸² Açıkkel, “Hz. Peygamber-Gül İlişkisi Ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, 79.

Peygamber'in geleceğinin haberini verdiği Yüce Allah tarafından buyrulmuştur.⁸³

Senâî, aşağıdaki beytin ilk mısraında Hz. Muhammed'in diğer ismi Ahmed'i ter ile birlikte anıp sonraki mısra da gül rengiyle gül suyunun kokusunun geldiğini söylemiş; bu hadise telmihte bulunmuştur:

از تو با رنگ گل و بوی گلاییم از آنک
خوی احمد بود آنجای که خوی تو بود

*Senin ahlakının olduğu yerde Ahmed'in teri
Olduğundan senden gül rengiyle gül suyunun kokusu gelir bana.*⁸⁴

أعدى عدوكَ نفسكُ الّتى بين جنبيك

*Düşmanlarınızın en kuvvetlisi içinizdedir.*⁸⁵

Senâî de hadiste belirtildiği gibi nefsi en büyük düşman olduğunu düşünür, ona göre nefisle verilen savaş en büyük savaştır:

نفس ما خصمى عظيم اندر نهاد راه ماست
غزو اکبر باشد ار در روی او خنجر کشیم

*Bizim nefsimiz yolumuza konulmuş en büyük düşmandır
Eğer ona doğru hançer çekersek en büyük savaştır.*⁸⁶

Sonuç

Şüphesiz İslam dininden ve dinî kitaplardan etkilenmiş edip ve şairlerin sözlerinde ve şiirlerinde ayet ve hadislerden alıntılanan sözler ve deyimlerin yansımaları görürüz. Müslüman şair ve ediplerin birçoğu, ayet ve hadislerle eserlerinde yer vererek ayet ve hadislerin sağladığı mana derinliği ve kelime zenginliğiyle sözlerini daha etkili hale getirmeyi amaçlamışlardır. Şairler, ayet ve hadisleri kullanarak sözlerini ispatlama, görüşlerini onaylatma, sözlerine ve şiirlerine itibar ve değer kazandırma amacıyla olmuşlardır.

Senâî-yi Gaznevî, Fars edebiyatının ana kaynaklarından olan ayet ve hadislerle gazellerinde sıklıkla yer vermiştir. Senâî'nin eserlerinin ve şiirlerinin kalıcılığı aslında sözlerine kalıcılık katan Kur'an ve hadislerle olan derin ve ince bağına borçludur. Senâî'nin şiirlerindeki Kur'ânî motifler tasavvufî bir renk kazanır. Şairin ayetlere ve hadislere yaptığı iktibaslardan onun Kur'an-ı Kerim'e hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Beyitlerinde A'râf, Vâkıa, Naziât, Tâhâ,

⁸³ Faris Çerçi, "Hz. Peygamber'in Doksan Dokuz İsmi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 2015, 15-17.

⁸⁴ *Divan*, 394/23.

⁸⁵ Mâh Nezerî, "Pertov Emr ve Nehî Âyât-i Kur'ânî ve Ehâdis-i Nebevî der Divân-i Hekîm Senâî-yi Gaznevî", *Feslnâme-i İlmî Tefsîr ve Tehlîl-i Metûn-i Zebân ve Edebiyât Fârsî*, 4 (13), 1391 hş., 157.

⁸⁶ *Divan*, 455/4.

Kehf, Rahmân, Âl-i İmrân, En'âm, Sâd, Kâf, Mü'min ve Yûsuf surelerinden lafzen iktibas yapmıştır. Necm, Hicr, A'râf, Kehf, Nûh, Saffât, Neml, Enbiyâ, Yûsuf, Bakara, Âl-i İmrân, Hûd ve En'âm surelerinde geçen ayetlere telmihte bulunmuştur. Senâî, dünyanın Hz. Muhammed'in hürmetine yaratılması hakkındaki hadise iktibasla bulunmuş, Peygamber Efendimizin terinin gül suyu gibi kokmasına telmihte bulunmuş; nefsin en büyük düşman olduğuna dair söylenen hadisten iktibas yapmıştır. Senâî ayet ve hadisler vasıtasıyla anlatmak istediği konuyu ve anlamı pekiştirmiş; kimi zaman kemal insanın sahip olması gereken özellikleri anlatırken ayetlerde bahsedilen peygamber kıssalarına telmihte bulunmuş kimi zaman da sevgiliye ait unsurları peygamberlerin *Kur'ân*'da anlatılan mucizevi özelliklerine benzetmiştir. Örneğin Senâî'ye göre sevgilinin nefesi, İsâ Peygamberin ölüleri dirilten nefesi gibi hayat vericidir. Sonuç olarak Senâî'nin şiirinde kullandığı ayet ve hadisler, onun dinî ve tasavvufî görüşünü ve de düşüncelerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Kaynakça

- Açikel, Yusuf, "Hz. Peygamber-Gül İlişkisi ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (30), 2018, 74.
- Çerhârânî, Ali Hüşe, "Tecellî-yi Kur'ân ve Nechû'l-belâgâ der Eşâr-i Senâî-yi Gaznevî", *Ettelâât*, 1399 hş., <https://www.ettelaat.com/>.
- Çerçi, Faris, "Hz. Peygamber'in Doksan Dokuz İsmi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 2015, 15-17.
- Değirmençay, Veyis, *Fünûn-i Belâgat ve Sinâât-ı Edebî*, Aktif Yayınları, Ankara 2014.
- Demirci, Mehmet, "Hakikat-i Muhammediye", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 179-180.
- Durmuş, İsmail, "İktibas", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 52.
- Erçavuş, Deniz, *Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufî Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2020.
- Harman, Ömer Faruk, "Bel'am b. Bâûrâ", *DİA*, İstanbul 1992, V, 389-390.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 27-64.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi* (19. Baskı) I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014, I.
- Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Farsî*, İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 1375 hş., I-VI.

Nezerî, Mâh, “Pertov Emr ve Nehî Âyât-i Kur’ânî ve Ehâdîs-i Nebevî der Dîvân-i Hekîm Senâî-yi Gaznevî”, *Feslnâme-i İlmî Tefsîr ve Tehlîl-i Metûn-i Zebân ve Edebiyât Fârsî*, 4 (13), 1391 hş., 147-171.

Seccâdî, Seyyid Cafer, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü- Ferheng-i Istilahat ve Tabirat-i İrfanî* (1. Baskı) (Çev.: Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Senâî-yi Gaznevî, *Dîvan-ı Ebu’l-Mecd Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî* (Tsh.: Muderris-i Razevî), İntişârât-î Senâî, Tahran 1388 hş.

Senâî-yi Gaznevî, *Gazelha-yi Hekîm Senâî-yi Gaznevî* (Haz.: Yedullah Celâlî-i Pinderî), Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1386 hş.

Şükûn, Ziya, *Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1984, I-III.

Yavuz, Şevket, “Uzzâ”, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 268-269.

Yıldırım, Ali, “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım” Hadis-i Kudûsînin Klasik Şiire Yansımaları”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 2018, 156.

Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2017.

<https://dictionary.abadis.ir/>

<https://ganjoor.net/>

<https://kuran.diyenet.gov.tr/tefsir/>

<https://www.parsi.wiki/>

www.vajehyab.com